

Судова практика і проблеми
вдосконалення законодавства**Підстави перегляду
Верховним Судом України
судових рішень у цивільних справах:
законодавчі новели**

С. С. Бичкова,
завідувач кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

S u m m a r y

The article contains analysis of new grounds for revision by the Supreme Court of Ukraine of the decisions in civil cases—unequal application of the same provisions of procedural law in cases provided for by the law, and non-compliance of decision of the court of cassation with conclusion set forth in the Resolution of the Supreme Court of Ukraine. Based on the outcomes of research, it is justified that the Civil Procedural Code of Ukraine should be amended

Україна поставила собі за мету стати повноправним членом Європейського Союзу. Однак на цьому шляху необхідно уніфікувати українське законодавство із законодавством

Закону № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд». При обґрунтуванні необхідності прийняття відповідного законопроекту його розробники підкреслювали, що ос-

Єдиним універсальним стандартом справедливого судочинства, необхідним для забезпечення захисту прав і свобод, які гарантуються кожною демократичною правовою державою, є доступність правосуддя. Особливе ж місце у механізмі конституційно-правових гарантій права на справедливий суд посідає реалізація Верховним Судом України повноважень щодо перегляду судових рішень, одночасно виступаючи важливим правовим засобом захисту прав і свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб

новним завданням держави у сфері правосуддя є проведення судової реформи, у результаті якої має бути забезпечено ефективний захист прав, свобод та інтересів в судовому порядку, на практиці реалізоване право на справедливий суд. Засадами ж державної

європейського співтовариства. Крім того, наша держава має виконувати взяті на себе зобов'язання. Насамперед це стосується підвищення національних стандартів у сфері судочинства, у тому числі й забезпечення права на справедливий суд, проголошеного в ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

Одним із останніх кроків в означеному напрямі стало прийняття 12 лютого 2015 р.

політики щодо такого права мають стати, зокрема, юридична визначеність та однаковість судової практики¹.

Із цим важко не погодитись. Адже саме суд ставить «останню крапку» в пошуку й утвердженні права при вирішенні конкретних справ, саме він уособлює (чи принаймні

¹ Див.: Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» // http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53217

має уособлювати) неупередженість і справедливість². При цьому єдиним універсальним стандартом справедливого судочинства, необхідним для забезпечення захисту прав і свобод, які гарантуються кожною демократичною правовою державою, є доступність правосуддя³. Особливе ж місце у механізмі конституційно-правових гарантій права на справедливий суд посідає реалізація Верховним Судом України повноважень щодо перегляду судових рішень, одночасно виступаючи важливим правовим засобом захисту прав і свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб⁴.

Однак, зважаючи на обмеженість обсягу цієї наукової розвідки, не будемо вдаватися до детального аналізу змісту права на справедливий суд і засобів його забезпечення. Натомість зосередимо увагу на одній із новел згаданого вище Закону — на розширеному переліку підстав перегляду судових рішень Верховним Судом України.

Таким чином, при написанні цієї статті за мету було поставлено охарактеризувати дві нові підстави для перегляду Верховним Судом України судових рішень у цивільних справах, а саме:

- неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права — при оскарженні судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі або яке прийняте з порушенням правил підсудності або встановленої законом компетенції судів щодо розгляду цивільних справ;

- невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції викладеному у постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права.

Деякі питання щодо повноважень Верховного Суду України у своїх працях досліджували І.В. Бейцун, К.В. Гусаров, М.І. Козюбра, В.В. Комаров, О.Ю. Костюченко, А.В. Лужанський, М.А. Погорецький, О.І. Попов, Я.М. Романюк, В.Ф. Сіренко, С.Я. Фурса, А.Г. Ярема та інші вчені.

Зазначеним вище підставам науковці приділяли увагу лише в контексті оптимізації цивільного процесуального законодавства та означення перспективних напрямів подальших наукових досліджень. Натомість детальний аналіз цих підстав для подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України допоки не проводився. Спробуємо усунути цю прогалину.

А.Г. Ярема та А.В. Лужанський правильно зауважили, що наявна постійна потреба «у реальному впровадженні єдиних підходів до однакового та правильного застосування чинного законодавства усіма правомочними суб'єктами, у тому числі й судами загальної юрисдикції». І на цьому тлі уніфікація правозастосування є доволі ефективним засобом забезпечення законності як однієї з основних засад судочинства, невід'ємним атрибутом утвердження принципу верховенства права⁵.

У цьому сенсі доречне уточнення В.В. Комарова про те, що: «перегляд рішень, що набрали законної сили, може здійснюватися в обмежених та виняткових випадках і визначається необхідністю, так би мовити, розвитку права з метою формування єдності судової практики»⁶. Однак з метою забезпечення такої єдності законодавець передбачав лише можливість усунення наслідків неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права.

Свого часу Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) та Дирекція з технічного співробітництва Генерального Директорату з прав людини та правових питань Ради Європи у Висновку до Закону України від 18 жовтня 2010 р. № 588/2010 «Про судоустрій і статус суддів» підкреслила, що «компетенція Верховного Суду стосується лише питань матеріального права. Не зовсім зрозуміло, навіщо відмовляти Верховному Суду у повноваженнях стосовно процесуального права, особливо якщо найбільше питання справедливого судочинства (ст. 6 Конвенції) стосується саме процесуальних питань» (пункти 24 і 29)⁷.

² Див.: Козюбра М.І. Верховенство права і Україна // Право України. — 2012. — № 1—2. — С. 53.

³ Див.: Комаров В. Цивільний процес у глобальному контексті // Право України. — 2011. — № 10. — С. 25.

⁴ Див.: Ярема А.Г., Лужанський А.В. Неоднакове застосування закону судами як підстава звернення до Верховного Суду України // Вісник Верховного Суду України. — 2012. — № 12. — С. 28.

⁵ Див.: Ярема А.Г., Лужанський А.В. Зазнач. праця. — С. 28.

⁶ Комаров В.В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. — Х., 2012. — 624 с.

⁷ Див.: Судова реформа в Україні: поточні результати та найближчі перспективи: Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії на тему «Судова реформа 2010 р.: чи наближає вона правосуддя в Україні до європейських норм і стандартів?» (4 квітня 2013 р.) / Центр Разумкова. — К., 2013. — С. 52.

На необхідності розширення повноважень Верховного Суду України наполягало й багато вітчизняних правників і громадських діячів. Зокрема, на думку М.І. Козюбри, норми процесуального права не меншою, якщо не більшою, мірою наражаються на неоднакове застосування, ніж норми матеріального права. Переконливе підтвердження цьому — практика Європейського суду з прав людини у справах, відповідачем в яких є Україна. Переважна більшість скарг від громадян України на порушення останньою Конвенції задовольняється судом саме з мотивів порушення українськими судами права на справедливості (або, як її часто іменують, «належну») процедуру, передбачену ст. 6 Конвенції⁸.

Більшість із прибічників такої позиції вважали, що Верховному Суду України слід надати повноваження переглядати судові рішення в будь-якому разі неоднакового застосування норм процесуального права⁹. На обґрунтування необхідності наділення Верховного Суду України відповідними повноваженнями наголошувалося, що саме останні й нададуть можливість всебічно перевіряти законність судових рішень та забезпечувати єдність судової практики¹⁰.

Проте деякі вчені пропонували встановити застереження: у випадку встановлення неоднаковості застосування норм процесуального права може використовуватись виключно практика Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ як касаційної інстанції у цивільному судочинстві, а не усіх трьох касаційних установ (Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищого господарського суду, Вищого адміністративного суду) як це має місце при перегляді судового рішення з підстави

неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції норм матеріального права¹¹.

Слід зазначити, що таке бачення ролі Верховного Суду України не відповідає позиції Венеціанської комісії, яка підкреслила, що Верховному Суду потрібно надати повноваження щодо вирішення колізій між рішеннями **вищих спеціалізованих судів**¹², адже вищий судовий орган нашої держави має бути основним гарантом єдності застосування судової практики **всіма судами**¹³.

Відповідно до зміненого процесуального законодавства України заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана, серед іншого, з підстави неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права — при оскарженні судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі або яке прийнято з порушенням правил підсудності або встановленої законом компетенції судів щодо розгляду цивільних справ (п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК)

Про можливість наділення Верховного Суду України обмеженими повноваженнями щодо перегляду судових рішень з підстави неоднакового застосування норм процесуального права вели мову також А.С. Олійник та Л.В. Козловська. При цьому вони вважали за необхідне встановити повноваження з перегляду в питаннях юрисдикції, а також тих, які пов'язані з доступом особи до суду, реалізацією принципів цивільного судочинства¹⁴.

Законодавець дослухався до висловлених думок і вніс відповідні зміни до Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК), встановивши й умови звернення до Верховного Суду України з підстави неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права. Таким чином, відповідно до зміненого процесуального законодавства України заява про перегляд судових рішень у цивільних справах

⁸ Див.: Козюбра М. Система судів України та місце в ній Верховного Суду України: стан та перспективи реформування // Право України. — 2012. — № 11—12. — С. 22.

⁹ Див.: Колішний В. Місце визначає роль // Закон і Бізнес. — 21.04—27.04.2013. — №16 (1106); Погорєцький М., Костюченко О. Місце та повноваження Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції // Право України. — 2012. — № 11—12. — С. 39; Судова реформа в Україні: поточні результати та найближчі перспективи : Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії на тему «Судова реформа 2010 р.: чи наближає вона правосуддя в Україні до європейських норм і стандартів?» (4 квітня 2013 р.). Зазнач. праця. — С. 80.

¹⁰ Див.: Цілінко І.С. Проблема визначення компетенції Верховного Суду України // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. — 2014. — № 9-2. — Т. 1. — С. 188.

¹¹ Див.: Попов О.І. Перегляд судових рішень у цивільних справах Верховним Судом України : Дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 2014. — С. 43, 59—60.

¹² Див.: Пункт 129.2 Спільного висновку Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 18 жовтня 2010 р. CDL-AD (2010) 026 // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. — К., 2015. — С. 644.

¹³ Див.: Пункт 29 Спільного висновку Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо законопроекту «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів в Україні» та інших законодавчих актів України» від 18 жовтня 2011 CDL-AD (2011) 033 // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. — К., 2015. — С. 655.

¹⁴ Див.: Уніфікація і диференціація процедур цивільного, господарського та адміністративного судочинства : Монографія / [Бичкова С.С., Бобрик В.І., Проценко В.В. та ін.]; за заг. ред. В.І. Бобрика. — К., 2014. — С. 170—171.

може бути подана, серед іншого, з підстави неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права — при оскарженні судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі або яке прийнято з порушенням правил підсудності або встановленої законом компетенції судів щодо розгляду цивільних справ (п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК).

Після набрання чинності в новій редакції ст. 355 ЦПК майже одразу до Верховного Суду України почали надходити заяви про перегляд судових рішень на підставі неоднакового застосування однієї й тієї самої норми процесуального права у зв'язку з перешкоджанням відповідними судовими рішеннями подальшому провадженню у справі

Із законодавчого формулювання випливає, що заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана з підстави неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права за таких умов у сукупності:

- 1) відповідне судове рішення було об'єктом оскарження в суді касаційної інстанції;
- 2) судом касаційної інстанції при розгляді двох або більше справ неоднаково застосована одна й та сама норма процесуального права;
- 3) перед Верховним Судом України ставиться питання про оскарження одного з таких судових рішень:
  - що перешкоджає подальшому провадженню у справі;
  - що ухвалене з порушенням правил підсудності;
  - що ухвалене з порушенням встановленої законом компетенції судів щодо розгляду цивільних справ.

Після набрання чинності в новій редакції ст. 355 ЦПК майже одразу до Верховного Суду України почали надходити заяви про перегляд судових рішень на підставі неоднакового застосування однієї й тієї самої норми процесуального права у зв'язку з перешкоджанням відповідними судовими рішеннями подальшому провадженню у справі.

Зокрема, у травні 2014 р. Особа 9 звернулася до суду із позовом про поділ майна подружжя на підставі статей 69–71 Сімейного кодексу України, ст. 372 Цивільного кодексу України. Ухвалою Солом'янського районного суду м. Києва від 16 жовтня 2014 р., залишеною без змін ухвалою Апеляційного суду м. Києва від 10 листопада 2014 р., провадження у справі

закрито на підставі п. 2 ч. 1 ст. 205 ЦПК. Ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 грудня 2014 р. касаційну скаргу Особи 9 відхилено, ухвали судів нижчого рівня залишено без змін.

При зверненні до Верховного Суду України із заявою про перегляд судового рішення Особа 9, серед іншого, посилалася на ухвалу Верховного Суду України від 18 лютого 2009 р., в якій суд касаційної інстанції виходив з того, що закриття провадження в справі на підставі п. 2 ч. 1 ст. 205 ЦПК можливе лише за умови, що рішенням суду, яке набрало законної сили, вирішено спір, тотожний до спору, що розглядається, тобто коли одночасно тотожні всі елементи: сторони, предмет і підстави позовів.

За результатами перегляду судового рішення Верховний Суд України підтвердив, що застосовувати п. 2 ч. 1 ст. 205 ЦПК слід лише у разі, коли в обох справах є тотожними одночасно сторони, підстави і предмет позову. При цьому він виявив, що Особа 9 при зверненні з першим позовом порушила перед судом питання про реальний поділ спільного сумісного майна подружжя. На відміну від цієї справи, у справі, судові рішення в якій переглядається, предметом позову є інша матеріально-правова вимога — поділ майна подружжя шляхом виділу часток зі спільного сумісного майна. З огляду на це Верховний Суд України дійшов висновку, що закриття судом провадження суперечить змісту застосованої норми та перешкоджає подальшому провадженню у справі щодо існуючого між сторонами спору (постанова Верховного Суду України від 22 квітня 2015 р. у справі № 6-79цс15).

Отже, вже з перших днів чинності нововведень щодо підстав звернення до Верховного Суду України із заявою про перегляд судових рішень у цивільних справах було підтверджено доцільність розширення їх переліку неоднаковим застосуванням норм процесуального права.

Разом з тим в окресленому контексті потрібно звернути увагу на кілька моментів. По-перше, викликає заперечення встановлена законом можливість «оскарження» судового рішення суду касаційної інстанції. Адже у такому разі ми повертаємося до так званої подвійної чи повторної касації, що суперечитиме

міжнародним стандартам правосуддя, від чого, до речі, український законодавець відмовився ще у 2010 р. Та й наявність двох касаційних інстанцій «не відповідає засадам правової визначеності»¹⁵.

Конституційний статус Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів, що реалізують повноваження касаційної інстанції. Хоча за своїм змістом відповідне конституційне положення не містить вичерпного переліку форм оскарження рішень судів загальної юрисдикції. А тому законодавцем можуть бути передбачені у законах про судоустрій та судочинство й інші форми їх оскарження та перегляду

По-друге, процесуальні повноваження Верховного Суду України (щодо перегляду судових рішень) «вступають в дію», коли рішення вищих спеціалізованих судів набрали законної сили, тобто коли розбіжності у тлумаченні та застосуванні законів уже проявилися. А це не відповідає самій природі касації, згідно з якою суд касаційної інстанції «не констатує, а попереджає виникнення колізій у судовій практиці»¹⁶.

Конституційний Суд України свого часу у Рішенні від 11 березня 2010 р. № 8-рп/2010 у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України дійшов висновку, що правомірним може бути лише одноразове касаційне оскарження та перегляд рішень судів. Конституційний статус Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції не передбачає наділення його законодавцем повноваженнями касаційної інстанції щодо рішень вищих спеціалізованих судів, що реалізують повноваження касаційної інстанції. Хоча за своїм змістом відповідне конституційне положення не містить вичерпного переліку форм оскарження рішень судів загальної юрисдикції. А тому законодавцем можуть бути передбачені у законах про судоустрій та судочинство й інші форми їх оскарження та перегляду.

¹⁵ Колішній В. Зазнач. праця.

¹⁶ Див.: Козюбра М. Система судів України та місце в ній Верховного Суду України: стан та перспективи реформування. — С. 19.

Погоджуючись з таким поглядом на повторну касацію, деякі науковці підкреслили, що повноваження Верховного Суду України з перегляду судових рішень є «ревізійними»¹⁷, оскільки у такому разі він здійснює ревізійну наглядову судову функцію¹⁸. Хоча інші вчені, навпаки, категорично заперечують можливість наділення Верховного Суду України ревізійними повноваженнями, оскільки такий підхід суперечить Конституції України¹⁹.

Виходячи з наведеної позиції Конституційного Суду України, заперечувати можливість встановлення у вітчизняному законодавстві про судоустрій та судочинство «ревізійного перегляду» як однієї з форм перегляду недоцільно. Однак, зважаючи на тлумачення значен-

Верховний Суд України переглядає судові рішення з метою забезпечення єдності судової практики, правильності застосування норм права, виконання Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справ, у тому числі цивільних, судом. І здійснюється така діяльність лише за зверненням осіб, які беруть участь у справі, а не з власної ініціативи Верховного Суду України, що, серед іншого, охоплюють ревізійні, наглядові повноваження

ня слів «ревізія»²⁰ та «нагляд»²¹, вбачається, що ці категорії не повною мірою відповідають суті зазначених повноважень Верховного Суду України. Адже цей судовий орган у межах своїх процесуальних повноважень не перевіряє діяльність нижчих судів, не спостерігає за ними з метою контролю, не відшукує незаконні та необґрунтовані рішення, що ними ухвалені. Верховний Суд України переглядає судові рішення з метою забезпечення єдності судової практики, правильності застосування норм права, виконання Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні

¹⁷ Див.: Козюбра М. Там само. — С. 20.

¹⁸ Див.: Сіренко В. До питання про місце і роль Верховного Суду в судоустрої України // Право України. — 2012. — № 11—12. — С. 32.

¹⁹ Див.: Сірий М. Значення та роль найвищого судового органу у правовій системі України // Право України. — 2012. — № 11—12. — С. 59.

²⁰ Ревізія — перевірка правильності й законності діяльності підприємства, установи, організації або службової особи; обстеження, огляд з метою перевірки стану або виявлення наявності кого-, чого-небудь (див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — К.; Ірпін'я, 2004. — С. 1019).

²¹ Нагляд — пильнування, слідкування за ким-, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку і т. ін.; уважно розглядаючи, вибирати, відшукувати кого-, що-небудь (див.: Там само. — С. 555).

справ, у тому числі цивільних, судом. І здійснюється така діяльність лише за зверненням осіб, які беруть участь у справі, а не з власної ініціативи Верховного Суду України, що, серед іншого, охоплюють ревізійні, наглядові повноваження.

Як наголошують вчені, перегляд судових рішень Верховним Судом України — «це надзвичайний (екстраординарний) спосіб перевірки судових рішень, який має додаткові, порівняно з апеляцією і касацією, можливості для заінтересованих осіб домогтися виправлення судових помилок, відстояти свої права і в підсумку мати справедливе правосуддя»

За своїм змістом перегляд судових рішень Верховним Судом України, дійсно, виходячи із законодавчої конструкції, наближений саме до оскарження, оскільки заявники фактично протестують проти ухваленого у відповідній справі рішення, як це і передбачає значення слова «оскаржувати»²². Однак таке оскарження за своєю суттю відрізняється від касаційного: з підстав, закріплених у пунктах 1, 2, 4 ч. 1 ст. 355 ЦПК, — за доказами, якими підтверджується неправильне застосування норм матеріального чи порушення норм процесуального права (оскільки хоча законодавець і не використовує терміни «неправильне застосування норми права» і «порушення норми права» у вказаній статті ЦПК, метою доведення неоднакового застосування відповідних норм чи невідповідності судового рішення висновку Верховного Суду України є саме підтвердження неправильності застосування норми матеріального права чи порушення норми процесуального права, що призвело до ухвалення незаконного та (або) необґрунтованого рішення суду); з підстави, передбаченої у п. 3 ч. 1 ст. 355 ЦПК, — за підставами оскарження (адже заявник наполягає не на тому, що суд неправильно застосував норму права чи порушив її, а на тому, що при вирішенні справи судом Україна порушила міжнародні зобов'язання і цей факт встановлений міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана нашою державою).

Як наголошують вчені, перегляд судових рішень Верховним Судом України — «це надзвичайний (екстраординарний) спосіб перевірки судових рішень, який має додаткові, порівняно з апеляцією і касацією, можливості для заінтересованих осіб

домогтися виправлення судових помилок, відстояти свої права і в підсумку мати справедливе правосуддя»²³.

Звідси можна зробити висновок, що перегляд судових рішень Верховним Судом України є передбаченою в законах про судоустрій та судочинство іншою формою їх оскарження та перегляду, що не суперечить наведеному вище Рішенню Конституційного Суду України. Що ж до її назви, то законодавча конструкція «перегляд Верховним Судом України судових рішень» повністю відповідає суті цієї форми і розкриває її зміст.

Однак для того, щоб не виникало сумнівів у відсутності повторної касації в Україні, по-перше, слід відмовитися від використання у п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК конструкції «при оскарженні судового рішення», замінивши її на «щодо судового рішення». По-друге, при визначенні відповідної підстави для перегляду судових рішень Верховним Судом України законодавець використав фразу «судового рішення, яке прийнято». Проте, якщо проаналізувати інші норми ЦПК, можна встановити, що слово «прийняття» застосовується, за загальним правилом, дещо в іншому значенні (зважаючи на його опис в тлумачному словнику²⁴), а саме як:

1) брати що-небудь від когось на розгляд (зокрема, прийняття позовної заяви (ч. 2 ст. 35 ЦПК), заяви про видачу судового наказу (ч. 2 ст. 99, статті 100, 101, п. 1 ч. 1 ст. 293 ЦПК), заяви про скасування судового наказу (ст. 105¹ цього Кодексу), зустрічного позову (ч. 2 ст. 123 ЦПК), доказів (ч. 9 ст. 130, ч. 2 ст. 131, ч. 4 ст. 212, п. 5 ч. 2 ст. 295 ЦПК), заперечень щодо дій головуючого (ч. 3 ст. 160 ЦПК), заяви про перегляд заочного рішення (ст. 230 ЦПК), заяви у справі окремого провадження (статті 271, 276 ЦПК), апеляційної скарги до розгляду (ст. 298, ч. 1 ст. 303¹ ЦПК), відмови від апеляційної скарги (ч. 4 ст. 300 ЦПК), відмови від касаційної скарги (ч. 3 ст. 330 ЦПК), прийняття до провадження справи (ч. 2 ст. 117 зазначеного Кодексу), судового доручення іноземного суду до виконання (ч. 2 ст. 417 ЦПК) тощо);

²³ Див.: Погорєцький М. Місце та повноваження Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції / М. Погорєцький, О. Костюченко // Право України. — 2012. — № 11—12. — С. 38.

²⁴ Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови. Знач. праця. — С. 933.

²² Оскаржувати — офіційно подавати скаргу у вищу інстанцію, протестуючи проти якого-небудь рішення, чийх-небудь дій і т. ін. (див.: Там само. — С. 683).

2) одержувати від когось щось у власність (у ч. 3 ст. 114, статтях 275, 278 ЦПК йдеться про прийняття спадщини спадкоємцями, не-прийняття ними спадщини та про відмову від її прийняття);

3) погоджуватися з чим-небудь, підтримувати що-небудь, затверджувати що-небудь, схвалювати (наприклад, прийняття визнання позову відповідачем (частини 4, 5 ст. 174 ЦПК), відмови від позову (ч. 5 ст. 174, п. 3 ч. 1 ст. 205, ч. 3 ст. 206 цього Кодексу), відмови від визнання обставин (ст. 178 ЦПК), відмови від давання показань свідком (ч. 4 ст. 180 ЦПК) та ін.);

4) сприймаючи що-небудь, реагувати певним чином, розцінювати що-небудь певним чином. Зокрема, у ч. 2 ст. 19 ЦПК використовується словосполучення «прийняття рішення» у значенні — робити певний висновок²⁵, що буде закріплений в судовому акті — відповідному судовому рішенні, — а не в розумінні «прийняття» самого судового акта. Виходячи з подібного тлумачення, згадується «прийняття рішення» й у ч. 2 ст. 42 ЦПК.

Рішення ж суду як судові акти ухвалюються, а ухвали суду — постановляються, на чому постійно наголошується в цивільному процесуальному законодавстві (наприклад, у частинах 2, 3 ст. 208, п. 3 ч. 2 ст. 362, ч. 1 ст. 363, ст. 404, ч. 1 ст. 405 ЦПК). Що, між іншим, повністю відповідає значенню таких слів, наведеному в тлумачному словнику²⁶. Із судових рішень «приймаються» лише постанови Верховного Суду України. Якщо окремі види судових актів охоплюються терміном «судові рішення», то в такому разі також вважається, що вони ухвалюються (ч. 6 ст. 18, ч. 4 ст. 130, ч. 3 ст. 354, статті 356, 360⁶, 383 ЦПК тощо).

Хоча непослідовним законодавець виявився не лише при викладі норми, що її містить п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК: про «прийняття» судового рішення або одного із його видів (крім постанов Верховного Суду України) йдеться і в ч. 1 ст. 102, ч. 9 ст. 105¹, ч. 2 ст. 106, ч. 3 ст. 158¹, ч. 1 ст. 304¹, п. 1

ч. 1 ст. 342, ст. 347, п. 1 ч. 3 ст. 360⁴, ч. 2 ст. 365 цього Кодексу. Навіть більше — у ч. 2 ст. 36, ч. 2 ст. 360¹ ЦПК використовується ще одне словосполучення — «винесення ухвали».

Про порушення правил підсудності мова може йти лише на етапі відкриття провадження у справі (ст. 115 ЦПК) або після відкриття провадження у справі, але до початку судового розгляду (п. 2 ч. 1 ст. 116 цього Кодексу). Після початку судового розгляду (на чому у ч. 4 ст. 116 ЦПК окремо наголошується) забороняється передавати до іншого суду справу за винятком випадків, встановлених ЦПК. Тобто з огляду на ці норми можна визначити, що законодавець «довіряє» всім судам однієї ланки однаковою мірою. А тому не потрібно затягувати вирішення питання про захист порушених, невизнаних чи оспорених прав, свобод та інтересів з формальних міркувань, оскільки це не впливає на законність та обґрунтованість судового рішення

Однак такий підхід до викладу тексту нормативно-правового акта є неприпустимим. Адже це в жодному разі не гарантує ясність, однозначне розуміння і доступність норм права, не полегшує їх сприйняття та, як наслідок, не сприяє однаковому їх застосуванню на практиці. Однією з вимог, що висувається в теорії права до правових норм, є їх точність та визначеність, що виключає використання у тексті нормативно-правових актів синонімів для позначення однакових правових явищ та інститутів²⁷. Тому зазначена внутрішня неузгодженість процесуальної термінології в ЦПК має бути подолана шляхом її уніфікації.

Докладне вивчення складних аспектів уніфікації процесуальної термінології як в межах цивільного процесуального законодавства, так і процесуальному законодавстві України в цілому, виходить за межі предмета цієї наукової розвідки. Відповідна проблематика становила і становитиме найближчим часом перспективні напрями подальших наукових досліджень.

Єдине, на чому зауважимо: слід внести зміни до п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК, а також до інших указаних вище норм, замінивши слова «прийняття» і «винесення», залежно від контексту, на «ухвалення» чи «постановлення» (у відповідних відмінках і формах).

І по-третє. В аналізованій нормі визначено як умову перегляду рішення Верховним Судом України ухвалення судового рішення з порушенням правил підсудності. Проте про порушення правил підсудності мова

²⁵ Див.: Там само. — С. 1036.

²⁶ *Постановляти* — приймати колективну ухвалу, виносити рішення; здійснювати слідство, доходити певних висновків; *ухвалювати* — виносити колективне рішення, вирішувати (див.: Там само. — С. 898, 1310).

²⁷ Див.: Бичкова С.С., Чурпіта Г.В. Процесуальна термінологія: проблеми уніфікації // Судова апеляція. — 2013. — № 1. — С. 20.

може йти лише на етапі відкриття провадження у справі (ст. 115 ЦПК) або після відкриття провадження у справі, але до початку судового розгляду (п. 2 ч. 1 ст. 116 цього Кодексу). Після початку судового розгляду (на чому у ч. 4 ст. 116 ЦПК окремо наголошується) забороняється передавати до іншого суду справу за винятком випадків, встановлених ЦПК. Тобто з огляду на ці норми можна визначити, що законодавець «довіряє» всім судам однієї ланки однаковою мірою. А тому не потрібно затягувати вирішення питання про захист порушених, невизнаних чи оспорених прав, свобод та інтересів з формальних міркувань, оскільки це не впливає на законність та обґрунтованість судового рішення. Тим більше, що можливість оскарження рішення з посиланням на порушення правил підсудності може спонукати осіб, які беруть участь у справі, до зловживання своїми процесуальними правами з метою затягування остаточного вирішення спору у порядку цивільного судочинства.

Через це виникає запитання: навіщо дозволити розглядати справу, провадження в якій відкрито з порушенням правил підсудності, переглядати рішення, ухвалене в ній, в судах апеляційної і касаційної інстанцій, а потім мати підставу для звернення до Верховного Суду України? Адже у цьому немає логіки. Крім того, таким чином порушується право на розгляд справи упродовж розумного строку (ст. 6 Конвенції), не кажучи вже про економію коштів. Необхідно пам'ятати й про те, що не може бути скасоване правильне по суті та справедливе рішення суду з одних лише формальних міркувань (ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 337 ЦПК).

Хоча не слід забувати, що окремо від рішення суду може бути оскаржена в апеляційному порядку ухвала суду першої інстанції щодо відкриття провадження у справі з недотриманням правил підсудності (п. 5 ч. 1 ст. 293 ЦПК). Проте ця ухвала не може бути об'єктом касаційного оскарження. Так само не можна оскаржувати в касаційному порядку й ухвалу суду апеляційної інстанції, постановлену останньою за результатами розгляду вказаного питання, оскільки відповідна ухвала не перешкоджає подальшому провадженню у справі (п. 2 ч. 1 ст. 324 ЦПК). А отже, в подальшому немає підстав для звернення до

Верховного Суду України із заявою про перегляд судового рішення.

Зважаючи на викладене доцільно виключити із п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК словосполучення «правил підсудності або». У такому разі будуть «зняті» всі запитання з приводу нелогічності побудови норм ЦПК щодо порушення правил підсудності.

На сьогодні однією з підстав звернення до найвищого судового органу в системі загальної юрисдикції із заявою про перегляд судового рішення є невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції викладеному в постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права

Таким чином, із урахуванням запропонованих нами змін, видається, що п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК слід викласти у такій редакції: «2) неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм процесуального права — щодо судового рішення, яке перешкоджає подальшому провадженню у справі або яке ухвалене з порушенням встановленої законом компетенції судів щодо розгляду цивільних справ».

Перейдемо до аналізу наступної нової підстави для перегляду рішень Верховним Судом України — невідповідності судового рішення суду касаційної інстанції висновку, викладеному у постанові Верховного Суду України.

Кілька років тому в науковій літературі наголошувалось, що «обов'язковість правових висновків Верховного Суду України не забезпечена відповідними нормами у разі їх недотримання». А тому необхідно запровадити додаткові механізми, спрямовані на посилення такої обов'язковості²⁸. Із внесенням аналізованих змін до ЦПК законодавець певною мірою забезпечив обов'язковість висновків Верховного Суду України щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права.

На сьогодні однією з підстав звернення до найвищого судового органу в системі загальної юрисдикції із заявою про перегляд судового рішення є невідповідність судового рішення суду касаційної інстанції викладеному в постанові Верховного Суду України висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права.

²⁸ Див.: Романюк Я., Бейцун І. Правова природа обов'язковості рішень Верховного Суду України та вдосконалення механізму забезпечення єдності судової практики // Право України. — 2012. — № 11—12. — С. 132.

Отже, можна визначити умови звернення до Верховного Суду України з цієї підстави:

1) відповідне судове рішення було об'єктом оскарження в суді касаційної інстанції;

2) є постанова Верховного Суду України, в якій закріплено висновок щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права;

3) судове рішення суду касаційної інстанції не відповідає такому висновку Верховного Суду України.

Щодо значення висновків Верховного Суду України вчені висловлювали різні думки. Так, В.Ф. Сіренко зазначає, що рішення Верховного Суду України у типових категоріях справ є «обов'язковими і мають враховуватися як юридична позиція як у рішеннях нижчестоящих судів, так і самого Верховного Суду. Тобто Верховний Суд має бути зв'язаний своїми ж власними рішеннями»²⁹. Інші правники, підтримуючи таку позицію, підкреслюють, що саме єдність судової практики «гарантуватиме передбачуваність змісту правових норм, які застосовуються судами в їх діяльності, а також стабільність і прогнозованість судових рішень»³⁰.

На противагу наведеним поглядам, М.І. Козюбра наголосив: «незалежний статус судді означає, що він підкоряється лише правовому закону та вимогам верховенства права, а не будь-яким вказівкам від кого б вони не надходили, включаючи Верховний Суд України. Суддя нижчої інстанції не може бути зв'язаний позицією, тим більше обов'язковою, суду вищої судової інстанції». На обґрунтування своєї позиції вчений наводить вислів відомого правознавця Г.Ф. Шершеневича, який ще в XIX ст. писав, що обов'язкова орієнтація на виражену позицію вищого суду у справі знищує сутність правосуддя³¹.

Однак, розвиваючи свою думку, автор певною мірою почав собі суперечити, зазначивши, що, хоча рішення Верховного Суду України у конкретних справах «не мають характеру обов'язковості, суди нижчих інстанцій не можуть їх ігнорувати при розгляді аналогічних справ. Вони мають дотримуватися позиції Верховного Суду України або ж, у разі її несприйняття, ґрунтовно аргументувати свій

відхід від неї»³². Звідси виникає запитання: чи категорія «обов'язковості» не охоплює положень «не можуть ігнорувати», «мають дотримуватися»?

С.Я. Фурса також звертає увагу на те, що «кожен суддя має бути вільним від будь-яких керівних вказівок і мусить підкорятися при винесенні рішення лише закону»³³.

Висновок щодо застосування норм права, викладений у постанові Верховного Суду України, має враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм права; суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів

Слід погодитися з науковцями у тому, що суд при вирішенні справи має керуватися лише законом. Він не може бути зв'язаний вказівками суду вищої інстанції. Хоча, і в цьому ми солідарні з М.І. Козюброю, відступ від висновку Верховного Суду України потрібно обов'язково аргументувати в рішенні суду нижчої інстанції, адже Верховний Суд України, як уже зазначалося вище, має забезпечувати єдність судової практики, правильність застосування норм права.

Такої самої позиції дотримується і законодавець, який в ч. 1 ст. 360⁷ ЦПК задекларував: висновок щодо застосування норм права, викладений у постанові Верховного Суду України, має враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм права; суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів. Подібне правило закріплено також в ч. 2 ст. 214 ЦПК.

На думку Венеціанської комісії і Директорату з прав людини Генерального Директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи, такий підхід «видається хорошим рішенням у системі, яка хоч і не має доктрини обов'язковості прецеденту, проте намагається забезпечити послідовний підхід до правового тлумачення»³⁴.

³² Там само. — С. 26.

³³ Фурса С. Я. Цивільний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар : У 2 т. / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, С.В. Щербак; за заг. ред. С.Я. Фурси. — Т. 1. — К., 2006. — С. 885.

³⁴ Див.: Пункт 25 Спільного висновку Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) і Директорату з прав людини (ДПЛ) Генерального Директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і внесення змін до Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 23 березня 2015 року CDL-AD (2015) 007 // Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. — К., 2015. — С. 689.

²⁹ Сіренко В. Знач. праця. — С. 33.

³⁰ Колішний В. Знач. праця.

³¹ Див.: Козюбра М. Система судів України та місце в ній Верховного Суду України: стан та перспективи реформування. — С. 25—26.

Проаналізувавши судову практику, можна стверджувати, що введення відповідної нової підстави перегляду судових рішень Верховним Судом України було викликано необхідністю. Адже Верховний Суд України надавав висновки щодо застосування тієї чи іншої норми права, які згідно із законом були обов'язковими, проте суди нижчих інстанцій могли їх ігнорувати, оскільки не було важелів впливу, з огляду на які вони б звертали увагу на позицію, викладену в наданому висновку. Своєю чергою Верховний Суд України не мав права переглядати судові рішення з тієї підстави, що воно не відповідає висновку щодо застосування у подібних правовідносинах норм матеріального права. І справи, що виникають з правовідносин, подібних до тих, в яких найвищий судовий орган в системі загальної юрисдикції уже визначився, яким чином слід застосовувати норму права, знову надходили до нього. У зв'язку з цим Верховному Суду України доводилося витрачати час на перегляд судового рішення, а в результаті — повертатися до свого попереднього висновку. Чи навпаки, залишалися чинними рішення судів нижчих інстанцій, які не відповідали позиції Верховного Суду України, адже вони або не доходили до останнього, або не було підстав для їх перегляду.

Крім того, при обґрунтуванні неправильності застосування норми права заявники наводили висновки Верховного Суду України у справах, що стосувалися подібних правовідносин, проте цей судовий орган не мав права їх брати до уваги. Тобто виникала колізія: висновок Верховного Суду України є, однак немає правових засобів виправлення рішення суду нижчої інстанції, в якому по-іншому, ніж визначено у висновку, застосовувалася відповідна норма права.

Водночас введення аналізованої підстави перегляду судових рішень могло призвести до того, що у разі, коли зміниться економічна, політична, соціальна тощо ситуація в Україні чи Верховний Суд України «помилиться» при викладенні свого висновку або у нього з інших причин зміниться позиція щодо правильності застосування норми права, про яку він уже висловив свою думку, він буде певною мірою «зв'язаний» позицією, викладеною у висновку раніше.

Задля недопущення подібного у ч. 3 ст. 360² ЦПК передбачено порядок вирішення Верховним Судом України питання про відхід від висновку про застосування норми права, викладеного в його постанові. Однак потрібно вказати на дві прогалини в зазначеній нормі.

Немає в законі відповіді на запитання: що має робити Верховний Суд України при встановленні під час розгляду справи тим самим складом суду, який прийняв відповідну постанову, необхідності відходу від висновку про застосування норми права?

На нашу думку, Верховний Суд України повинен мати можливість переглядати свою позицію. Звичайно в обмежених, чітко окреслених законом випадках. Імовірно, що й за участі всіх судових палат. Проте законодавцеві слід визначитися із відповідями на поставлені вище запитання та уточнити цю норму права

Насамперед в означеному випадку справа передається на розгляд спільного засідання палат Верховного Суду України. На сьогодні згідно із ч. 3 ст. 39 Закону «Про судоустрій і статус суддів» таких палат — чотири (судові палати в адміністративних справах, у господарських справах, у кримінальних справах та у цивільних справах). Звідси запитання: у ч. 3 ст. 360² ЦПК під «палатами» розуміються всі чотири судові палати одночасно чи розгляд справи може відбуватися і за участі лише двох (трьох) палат?

Крім того, в аналізованій нормі допускається можливість відходу від висновку про застосування норми права лише у разі, якщо відповідна постанова Верховного Суду України була прийнята іншим складом суду (іншою палатою чи палатами, які брали участь у спільному засіданні). Але чи охоплює конструкція «інший склад суду» випадки, наприклад, коли до такого складу ввійшов (із нього вийшов) лише один суддя? Адже формально це буде новий склад суду. Також немає в законі відповіді на запитання: що має робити Верховний Суд України при встановленні під час розгляду справи тим самим складом суду, який прийняв відповідну постанову, необхідності відходу від висновку про застосування норми права?

На нашу думку, Верховний Суд України повинен мати можливість переглядати свою позицію. Звичайно в обмежених, чітко окреслених законом випадках. Імовірно, що й за участі всіх судових палат. Проте законодавцеві слід

визначитися із відповідями на поставлені вище запитання та уточнити цю норму права.

При перегляді Верховним Судом України судового рішення, в якому по-іншому, ніж у висновку останнього, застосовано норму матеріального права, необхідно детально розбиратися, чи є відповідні правовідносини подібними, чи не повною мірою судові рішення є законним та обґрунтованим, незважаючи на інше застосування норми права, тощо

При вирішенні ж справи суди завжди мають керуватися нормами закону, оскільки це відповідає основним конституційним принципам — принципу верховенства права (ст. 8 Конституції) та принципу незалежності суддів і підкорення їх лише закону при здійсненні правосуддя (ст. 129 Конституції). А тому при перегляді Верховним Судом України судового рішення, в якому по-іншому, ніж у висновку останнього, застосовано норму матеріального права, необхідно детально розбиратися, чи є відповідні правовідносини подібними, чи не повною мірою судові рішення є законним та

обґрунтованим, незважаючи на інше застосування норми права, тощо.

І наостанок. Не можна оминати увагою той факт, що у правовій літературі пропонувалося закріпити й інші підстави для перегляду судових рішень Верховним Судом України. Зокрема, М. А. Погорецький та О. Ю. Костюченко як таку підставу називали «перевірку законності судових рішень при викладі суддею касаційної інстанції окремої думки»³⁵. Проте вбачається, що переглядати кожне судові рішення, стосовно якого викладено окрему думку суддею суду касаційної інстанції, щонайменше, немає потреби. По-перше, це лише призведе до надмірного навантаження на Верховний Суд України, а по-друге, наявність окремої думки апіорі не означає, що відповідне судові рішення є незаконним та необґрунтованим.

³⁵ Погорецький М., Костюченко О. Зазнач. праця. — С. 39.

До відома авторів

До розгляду у «Віснику Верховного Суду України» приймаються оригінали авторських статей/матеріалів обсягом не більше одного авторського аркуша (40 тис. знаків) українською мовою у друкованому та електронному вигляді (формат текстового файлу RTF або DOC, кегль шрифту 14 pt, інтервал між рядками 1,5). Рукописні оригінали не приймаються.

Оригінал має бути обов'язково підписаний автором (усіма співавторами). До нього додаються фото авторів (розмір 10х15 см), віддруковані на фотопапері без тиснення або записані на електронному носії (формат відповідного файлу JPG, розподільна здатність зображення 300 dpi), а також короткі анкетні дані: прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи, посада, вчений ступінь, адреса (із зазначенням поштового індексу та адміністративного району, в тому числі в місті), контактні телефони, факс, адреса електронної пошти, ідентифікаційний номер, письмовий дозвіл видавництву на обробку та зберігання персональних даних. Ілюстрації (фотографії) до тексту мають супроводжуватися відповідними підписами.

Згідно з постановою Президії ВАК України від 15 січня 2003 р. № 7-05/01 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК Украї-

ни» наукові статті повинні мати такі необхідні елементи: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких пропонується розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

До тексту статті долучається анотація (у середньому — 500 друкованих знаків) українською мовою, а також рішення кафедри ВНЗ чи відділу наукової установи про рекомендацію статті до опублікування.

Якщо статтю або окремі її фрагменти (цитати, епіграф тощо) перекладено українською мовою з російської, англійської або іншої іноземної мови, необхідно подати ксерокопію оригіналу.

Автори мають дотримуватися таких вимог до оформлення посилань на літературні джерела: зазначати прізвища авторів, укладачів, відповідальних редакторів та ін., видавництво, рік і місце

видання, загальну кількість сторінок або номер сторінки, з якої взято цитату. Бібліографічний опис іноземних джерел потрібно подавати мовою оригіналу, долучаючи до статті ксерокопії титульних сторінок цих видань. Нумерація виносок має бути єдиною для всієї статті (а не для кожної сторінки окремо), наводити їх слід на відповідних сторінках, а не в кінці статті.

При посиланні на нормативно-правовий акт необхідно зазначати його повну назву, дату прийняття, номер (для відомих — коли і ким затверджено), коли й за яким номером зареєстровано в Міністерстві юстиції України, а також офіційне джерело опублікування первісного тексту та змін і доповнень.

Автори не повинні передавати ці ж матеріали іншим виданням до вирішення питання про їх опублікування у «Віснику Верховного Суду України». Редакція може не поділяти думку авторів статей. Відповідальність за достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах, точність посилань на нормативні акти й інші джерела несуть автори.

Рукописи повертаються лише за умови, якщо буде визнано доцільним їх доопрацювання. Редакція має право редагувати, скорочувати надіслані матеріали та змінювати їхні назви з подальшим погодженням з автором.